

A Himalája ege II.

A himalájai éjszaka a szó valódi értelmében éjsötét. E kihaltak tűnő tájon nem tudtam felfedezni semmilyen földi eredetű fényt. Egy idő után mégis jól meg lehetett különböztetni a dolgokat, mint például a csillagos ég visszfényeit: a hegyeken sápadtan sugárzó óriási hőmezőket vagy a földön heverő gránitömböket.

Tapovani alaptáborunktól (4700 m magasan) -60° deklinációig kiterjeszthettem ismereteimet a déli égboltról. Ami igaz, az igaz — az őszi égbolt déli része sincs tele szemképráztató látványosságokkal, akárcsak az északi. A Tejút síkjától távol a szabad szemmel látható csillagok általában elég halványak, és a mély-ég objektumok szinte kizárólag galaxisok, amelyekre élesen rálátunk a csillagközi portól és gáztól mentes térségeken át.

A Mikroszkóp például csak néhány halvány és szétszórt csillag. A Grus közepesen fényes csillagokból kirakott "lábazata" viszont elég jellegzetes, néhány nagyszerű szabadszemes kettőssel.

Magyarországról sejtelmünk sem lehet, hogy a Déli Halak milyen szép, valóban hal alakú csillagkép. A Fomalhaut kékes fénye ugyan ismerősen pillog az őszi éjszakákon, de kivülről leginkább csak a gammát engedni megpillantani a légkör. (Ez utóbbi egyébként szép, egyenlőtlen kettős (4 és 8 magnitúdó), $4''$ -es szög távolságával 7 cm-es refraktorom is könnyen felbontotta 70-szeres nagyítás mellett. A Fomalhaut közelében az NGC 7314 jelű galaxist viszont többszöri próbálkozásra sem találtam meg, mivel fényessége csupán $11,9$.

A szomszédos Szobrász (Sculptor) csillagkép ellenben telis-tele van pompás galaxisokkal. Itt van például az NGC 7793. Ez a 10^m összfényességű spirálgalaxis 7 cm-es távcsőben kissé megnyúlt, befelé csak enyhén fényesedő ködfoltnak látszott, mag nélkül. Az NGC 55 kis

nagyításokkal egy gyönyörű, negyed fok hosszúságú "szivar". Kiterjedt és fényes központi tartománya egyenetlennek tűnt, összhangban azzal, hogy típusa irreguláris.

A Sculptor híres törpegalaxisát — az NGC 253-at — sokkal lenyűgözőbbnek találtam, mint közkedvelt északi társait: az M31-et vagy az M33-at. Az NGC 253 egy SC típusú spirálgalaxis, amelyre kb. ugyanolyan szögben látunk rá, mint az M31-re, és ez is a Tejútrendszer magában foglalt Lokális rendszerhez tartozik. A hatalmas galaxis a 70x-es nagyítású (Super Plössl) okulár látómezejének felét kitöltötte, alakja egy lekerekített sarkú téglalapra emlékeztetett. A fényképeken rendkívül inhomogén a csillagközi gáz és por nagyfokú felgyülemelése miatt. Ezt kitűnően láttam vizuálisan, szinte darabosnak tűnt a felszíne, amelyre rávetült néhány 12^m körüli előtérscsillag. (A látvány részben a Meade gyártmányú okulárnak köszönhető, amely bizony "kenterbe veri" a tthon respektált Zeiss orthoszkopikus okulárokat, bár az igazsághoz hozzátartozik a közel tízszeres árkülönbözet is.)

A főnti galaxistól 2 fokkal délkeletre egy pompás gömbhalmaz található — gyönyörű lehet a két objektum egy nagyobb binokulárban. Az NGC 288 nagyméretű (kb. $10'$) és olyannyira laza halmaz, hogy már 70x-es nagyítással is ködfürtökre hullott, amelyben elfordított látással észrevettem több $12,5-13^m$ körüli csillagot. E két objektum Magyarországról is látható; nagyon tiszta légkörnél érdemes megpróbálkozni észlelésükkel, egy sötét egű észlelőhelyre szállítva valamilyen nagyobb teljesítményű távcsövet.

A Sculptor melletti — kissé jellegtelen — Fornax és Phoenix csillagképekben csupán néhány halvány galaxis érhető el kis műszerrel, ezért inkább a déli irányban hosszasan kígyózó Eridanus két ra-

gyogó kettősét néztem meg. A theta és az f Eridani 8" körüli szögtávolságukkal és 4 ill. 5 magnitúdós komponenseikkel az égbolt igazi sztárjai, a Mizárhoz vagy az Albi-rechöz hasonlóan. De sajnos nem nekünk, habár izgalmas feladat lehetne Dél-Magyarországról megpróbálkozni felbontásukkal, deklinációjuk ugyanis -38° ill. -41° !

A dermesztő éjfélel órákig kellett várnom, hogy megnézhessem a Galamb (Columba) csillagképben az NGC 1851-et. A Columba csillagai kicsi, de jellegzetes háromszöget formálnak, ettől délnyugatra található a gömbhalmaz, amely kicsi izzó parázs volt a látómezőben — az M92 hasonmása. Roppant tömör: 70x-es nagyítással még alig mutatta a felbontás jeleit.

Magyarország földrajzi szélességéről is látható az NGC 246 planetáris köd, amely a Cetben rejtőzködik — engem is megaldoztattot régebben egy 80/840-es refraktorral. Itt viszont — mondani sem kell — kitűnő volt a 22x-es, de a 70x-es nagyítású okulárban is. A kissé lapult, kb 3' méretű ködkorong belseje némileg sötétebbnek is inhomogénnek tűnt. Meglepően fényes centrális csillagán kívül még néhány rávetülő ill. közeli 11–12 magnitúdós csillag zavarja a ködfelület megfigyelését.

Természetesen nem bírtam ki, hogy gyorsan ne nézzem végig az északi égbolton található kedvenceimet. A gyorsaságra a hideg miatt volt igazán szükség: bár a hálózsákban "előmelegített" okulárokkal ültem ki a távcsőhöz, azok félóra leforgása alatt tökéletesen befagytak — gazdájukkal egyetemben!

Észleléseim leírása azonban még néhány újabb cikket igényelne, és az objektumok többségét egyébként is jól ismerhetik olvasóink — igaz, némelyik mély-eget még sohase láttam ilyen szépen, jóval nagyobb távcsövekben sem.

Jól kivehető volt például a Cirusz-köd filamentáris szerkezete és az Orion-kódé is, utóbbi igazán színpompás, a kékeszöldtől a rózsá-

színűig terjedő megannyi színárnyalattal. Ránézésre megpillantottam a Plejádokban egy hosszan aláhulló, leheletfinom fátylat: a Merope-ködöt. Az NGC 2024 reflexiós köd (Orion) lenyűgözően összetettnek bizonyult, két sötét ösvénnyel és sok ködös területtel.

Még olyan "kommersz" objektumok is, mint az M15 vagy az M31 is tudtak újat mondani. Az M15 perifériáján tömegesen látszottak csillagok — jöllehet, ezek legfeljebb $13^m,5$ fényességűek. A híres Androméda-köd egy kezdő megfigyelőnek általában csalódást okoz, különösen ha nagy távcsőben nézi meg. Pedig figyeljük csak meg igazi sötét éjszakán egy nagyobb binokulárral (pl. 20x60) vagy egy RFT-ben! 7 cm-es refraktorral a 3° -os látómezőben el sem fért teljesen a hatalmas ezüstös orsó. Nemcsak a kísérői (M32, M110) látszottak jól, hanem a galaxis két legnagyobb sötét porösvénye is.

Ótt, a Himalájában távcsővel vagy egyszerűen csak szabad szemmel nézelődve megértettem egy angol amatőr, Colin Henshaw szavait: "a csillagos ég egyszerűen olyan szép volt, hogy önfegyelem kellett, hogy észleléseket végezzek."

A "legmagasabb" megfigyelésem 6000 m-ről történt, a Kedar-dóm keleti falának megmászása során. Itt rendszeren a fal hőmezőibe vájt barlangban éjszakáztunk. Egyik alkalommal rettentően korán kellett felkelnünk, és a hosszúra nyújtott reggelizés (a hálózsákban, kényelmesen) és beöltözködés (azt annál gyorsabban, mivel jéghideg van) ellenére még jó sötét volt, amikor a fal meredek hőmezőjére kiléptünk. Bár ajánlatos volt a lábam alá figyelnit, azért néhány pillanatig köszöntöttem a csillagokat. Kissé pitemallott már, de nem ez volt a legerősebb fény. Az az Oroszlán alól indult és a Kaptár (Praesepe) ködös foltjánál ért véget, mint egy keskeny, hosszú lándzsa. Az állatövi fény volt az, mely még dacolt a hajnallal.

BABCSÁN GÁBOR